

УДК 316.72

О. І. ОРЛОВА, В. В. ОРЛОВ, Г. Ю. СУРМІНА

ВИКОРИСТАННЯ РЕЛАКСАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕАТРУ В СУЧАСНІЙ ІНДУСТРІЇ ДОЗВІЛЛЯ

У статті подано теоретико-соціологічний аналіз релаксаційного потенціалу сучасного театру як об'єкта управлінського впливу у сфері індустрії дозвілля. Підкреслено соціальну функціональну спрямованість управління дозвіллям, пов'язаним з організацією відвідування театральних подій, що розглянуто як різновид індивідуальних та колективних форм релаксації. Розкрито можливості використання релаксаційного потенціалу театру у сфері підприємництва, пов'язаного з організацією дозвілля.

Ключові слова: театр, релаксація, релаксаційна практика, релаксаційний потенціал, колективний тип релаксації, індустрія дозвілля, управління дозвіллям.

Тенденція комерціалізації сучасного мистецтва знаходить своє відображення в різних видах івент-менеджменту щодо організації глядача для театральних вистав. Суперечність між творчим процесом та комерційним інтересом створює унікальну споживчу цінність дозвільних практик з погляду бізнес-цілей.

«Прибутковий, касовий» і «цільовий масовий» глядач виявилися практично розділені на два виразні потоки, і, щоб забезпечити виживання театру за рахунок припливу коштів, спершу треба було обмежити приплив другого й відповідним чином будувати репертуар.

У цих умовах виникає важка дилема між свободою творчості та залежністю від комерційного успіху. Добре відомо, що на ринку процвітати можуть творці далеко не кращої продукції, яка припала до смаку широкій публіці. Так, ринок, звільняючи від будь-якої ідеологічної диктатури, ставить мистецтво в серйозну залежність від комерційного попиту.

Феноменологічні дослідження театрів презентовано в працях А. Алексєєва, Г. Дадамяна, В. Дмитрієвського, М. Хренова та ін. У них осмислено значну кількість феноменів театру, найбільш важливими серед яких є такі: феномен актора, його професіоналізму, самореалізації, вигорання, визнання тощо; феномен театральної публіки, її цінностей, мотивів, установок, поведінки глядачів, їх компетентності тощо; феномен театральної вистави як простору комунікацій глядача та актора, його дії на глядачів тощо.

Цікаві дослідження структури театральної аудиторії, відвідування театру, його місця в системі комунікацій. Театр як специфічне комунікативне явище розглянуто в працях І. Гофмана, В. Івченко, В. Козакової, М. Хренова та ін. Вони тлумачать його як систему відносин між співучасниками театральної організації, між театральними працівниками, театальною публікою та широкими колами громадськості. І. Гофман заснував со-

ціодраматичний підхід до театру, який є версією інтеракціонізму. К. Чепеленко розглядає театр як соціокультурний феномен, дослідження якого пов'язано з диференціацією змістовних структур, вписаних у певний соціокультурний контекст у вигляді координат простору й часу сучасного середовища.

Варто зазначити, що на сьогодні в науковій літературі відсутні праці, у яких би спеціально був досліджений релаксаційний потенціал театру як культурно детермінованого технологічного способу генерування релаксаційного ефекту.

Головна цільова й функціональна спрямованість індивідуальних і колективних релаксаційних практик полягає у формуванні та затвердженні в культурі життєдіяльності того чи іншого суспільства специфічних технологічних способів подолання повсякденних статусно регламентованих взаємодій і комунікацій, які є джерелом емоційної напруги й перевантажень.

Водночас у багатьох працях підкреслено, що саме близькі за сутнісними характеристиками форми релаксації, як наприклад, ритуал, свято, гра, подорож, є своєрідними «неповсякденними» соціальними феноменами в сучасній культурі, які, як слушно зазначає Е. Золотухіна-Аболіна, формують специфічні культурні ареали. Це такі ареали культури й сфери нашого досвіду, де та чи інша риса буденного світу «не працює», хоча ми, як і раніше, залишаємося людьми з плоті та крові й не втрачаємо більшості звичних орієнтацій. І все ж таки комплекс переживань, через які ми проходимо, потрапляючи до цієї сфери неповсякденного, різко відрізняється від тих почуттів і думок, які характерні для нас кожного дня. Це інші переживання, дещо інше світосприйняття, відмінні від звичайних способів взаємин з навколишнім світом [1, с. 52].

У дослідженні театру як соціального феномена ми звернули увагу на складність процесу культурної детермінації релаксаційних практик під час комунікації театру й глядача за допомогою аналізу таких особливостей цього процесу, як: подієве артикулювання та багатовимірна модальність. При вивченні специфіки індивідуальної тілесної релаксації виявлено особливу спрямованість культурної детермінації цього типу релаксації. У застосуванні до театру індивідуальна тілесна релаксація як специфічний тип релаксації представлена в соціально доцільних, конструктивних формах своєї технологічної реалізації. Колективному типу релаксації соціальних суб'єктів – учасників театрального процесу – також притаманна своя культурна детермінація й свої технологічні способи формування релаксаційного ефекту. Такими найбільш значущими технологічними способами формування релаксаційного ефекту є, на наш погляд, ритуал відвідування театру, створення атмосфери свята, своєрідність сприйняття гри акторів і, в підсумку, отримання релаксаційного ефекту у вигляді враження й естетичного задоволення.

Яким чином ці різновиди релаксаційних практик можуть бути використані в організації сучасної системи управління дозвіллям? Ця проблема

в науковому плані є невирішеною, хоча й має достатньо прикладну, практичну спрямованість.

Мета статті – розкрити можливості використання релаксаційного потенціалу театру у сфері підприємництва, пов'язаного з організацією дозвілля.

У дослідженні здійснено теоретико-соціологічний аналіз релаксаційного потенціалу сучасного театру як об'єкта управлінського впливу у сфері індустрії дозвілля. Підкреслено соціальну функціональну спрямованість управління дозвіллям, пов'язаним з організацією відвідування театральних подій, що розглядаються як різновид індивідуальних та колективних форм релаксації.

Завданнями дослідження є виявлення культурної детермінації релаксаційного ефекту сучасних дозвіллевих практик та формування теоретичних основ релаксаційного потенціалу театру й свята як об'єктів подієвого менеджменту.

Аналіз релаксаційного потенціалу театральної вистави як феномена культури необхідно пов'язувати із самим поняттям «театр», яке є важливою категорією культурології, соціології, соціальної антропології, етнології та соціальної психології. Цінність театру, на нашу думку, як механізму спілкування через поведінку в сучасних умовах не тільки не зменшується, але, навпаки, зростає. Походження й функції театру достатньо вивчені, хоча невербальний механізм комунікації в театральній взаємодії актора й глядача усвідомлюється ще не до кінця.

Як класичний, так і сучасний театр виконує дві важливі функції – соціальну та психологічну. Він слугує засобом інтеграції й підтримки цілісності людського світосприйняття, певною мірою знімає психологічну напругу, гармонізує людську психіку. Розуміючи важливість такої оцінки, варто зазначити, що залишається багато питань щодо того, яким чином театр здатний знімати психологічну напругу індивіда?

Необхідно підкреслити дві значущих, на нашу думку, обставини. По-перше, театр – це система смисловим чином організованих колективних дій за допомогою певних технологій, завдяки чому ці дії набувають характеру взаємодії на феноменологічному рівні.

По-друге, необхідно звернути увагу на неутилітарність цільової сакральної спрямованості театру, оскільки з його допомогою актори висловлюють певні сакральні цінності, а глядачі реалізують соціальну практику, релаксують під впливом театрального мистецтва.

У цьому плані театр подібний до ритуалу. В оцінці цієї обставини необхідно погодитися з американським ученим П. Коннертоном, який підкреслював, що «ритуали й обряди є експресивними актами» [2, с. 74].

Виходячи із цього підходу, потрібно орієнтуватися на розуміння театру як організованого соціального феномена, який відіграє активну роль у різних сферах суспільного життя і який відтворюється в певному подієво-

му контексті постановочних соціальних ситуацій і театральних подій. Цінність такого розуміння, на наш погляд, полягає у фіксації тієї обставини, що саме символічна якість є визначальною характеристикою театру.

Таким чином, театр є специфічною символічною системою емоційних переживань, що дає йому змогу бути фактором як консервації повсякденного соціального досвіду, так і подолання його рутинної репродукції. Це уточнення вважаємо досить значущим, оскільки, з одного боку, суспільна місія театру полягає в уніфікації різноманіття уявлень людей в одне цілісне переживання, а з іншого – не менш важливим суспільним завданням театру є формування специфічних каналів подолання рутинності повсякденних практик.

Театр як соціальний феномен має значний лібералізуючий потенціал, особливо в аспекті критичної й творчої селекції різних компонентів соціального досвіду. Лібералізуючий потенціал театру, на наш погляд, може практично актуалізуватися в різних напрямках, у тому числі в певних релаксаційних практиках. Релаксаційний потенціал театру особливо наочно виявляється у формуванні відчуття значущості дистанціювання від повсякденного колективізму. Зазначимо, що сама потреба в такому дистанціюванні зумовлена тим, що театральні вистави спрямовані на розвиток досвіду людських комунікації. Саме цей релаксаційний потенціал театру як феномена культури як одна з форм релаксаційних практик є цінною для економічно активної діяльності у сфері організації дозвіллевих заходів, що є предметом підприємницької діяльності сучасного івент-бізнесу.

Для того, щоб міг реалізуватися весь потенціал театру, необхідно забезпечити відповідні умови для розповсюдження й освоєння театральної продукції, яка повинна сприяти підвищенню якості дозвілля населення. В умовах переходу сучасного українського суспільства до ринкових відносин, зміни соціальної ролі театру в житті суспільства, зміни типів взаємодії театру з іншими соціальними інститутами (політичними, економічними, освітніми, культурними) й отримання ним нових соціальних функцій в умовах становлення соціальних відносин нового типу, вивчення соціокультурного інституту театру набуває особливої важливості.

Театральна вистава, театральна прем'єра, театральна подія – це елементи одного роду, які пов'язані з враженнями, що мають бути підготовлені й організовані та виражаються подієвою артикульованістю. У цьому розумінні вони є елементом дозвілля, релаксаційної практики та можуть виступати як специфічний суб'єкт управління.

Серед різноманітних сучасних релаксаційних практик, які стали бізнесом, що вимагає раціонального управління, театр посідає особливе місце, оскільки об'єднує широкі верстви населення, які отримують задоволення від спілкування з театральним мистецтвом. Івент-менеджмент, таким чином, виконує не тільки економічну, а й важливу соціальну функцію.

Саме цим зумовлений соціологічний інтерес до цього виду соціальних практик.

Можна зробити узагальнений висновок щодо релаксаційного потенціалу театру:

1) театр як особливе неповсякденне явище людського буття завжди має певну сакральну символічну основу, яку люди сприймають як соціальну або надсоціальну цінність. Театральна вистава як подія шанування цієї цінності вимагає особливої регламентації в режимі дозвілля й вільного часу, а також у режимі емоційної піднесеності, що є істотним чинником формування релаксаційного ефекту;

2) релаксаційного ефекту за допомогою театральної події досягають двома протилежними шляхами: по-перше, накопичене індивідуальне й соціальне напруження знімається під час вистави особливим характером толерантних і альтруїстичних комунікацій, які породжують у людини відчуття благополуччя, безпеки й соціального комфорту; по-друге, зняття напруги можна досягати шляхом цілком усвідомленого тимчасового порушення існуючих норм моралі і права – під час свята його учасники спонтанно набувають особливих «прав» включатися до театрального процесу, співпереживати, робити власні оцінки;

3) на характер релаксаційного ефекту театральної події впливає сам процес підготовки – чим вища якість підготовки театральної події, тим більш напруженим стає специфічне очікування свята й бажання бути його учасником, тим сильнішим буде сам релаксаційний ефект.

Потрібно також враховувати, що на конкретні способи практичної актуалізації релаксаційного потенціалу впливає зміст властивої будь-якому суспільству етнокультурної традиції соціальної регламентації релаксаційних практик. Очевидно, що без урахування цієї обставини просто неможливо сформулювати чітких концептуальних уявлень щодо специфіки та способів з'єднання конструктивного й деструктивного компонентів релаксаційного потенціалу театру як явища культурного життя.

Саме ці обставини є основою сучасного івент-менеджменту, який при досить значній поширеності останнім часом являє собою специфічний вид управлінської діяльності, спрямований на продукування вражень, релаксаційного ефекту від організованого вільного часу.

Використання релаксаційного та соціокультурного потенціалу театру як соціального феномена в сучасних економічних практиках, пов'язаних із комерціалізацією театрального мистецтва, зумовлює особливості цього різновиду підприємницької діяльності, орієнтованої на задоволення специфічних потреб індивіда. Індустрія дозвілля є своєрідним поєднанням менеджерського підходу із соціокультурною діяльністю, що не може не позначатися на його особливому інструментарії цього виду підприємницької практики. Одним з таких інструментів є механізм створення небуденного

настрою, враження, що являє собою різновид соціальної, як правило, колективної, релаксаційної практики.

Тому соціокультурний потенціал театру вирішує два важливих надзавдання для сучасного культурного середовища.

По-перше, ініціює підприємницьку активність у суспільстві, заснованому на економіці послуг, відкриваючи можливості для прояву підприємницької ініціативи. Це особливо стосується молоді, яка найчастіше знаходить себе в підприємницьких практиках івент-менеджменту.

По-друге, створює умови, стимулює розвиток театрального мистецтва як складової духовної культури сучасного суспільства, яка останнім часом відчуває кризу сприйняття на тлі надмірної технологізації культурних процесів. Театр – це живе спілкування акторів з публікою, яке не опосередковане значною мірою технологічним посередництвом. Глядач іде на виставу заради актора, його враження формуються більшою мірою під впливом феноменологічного контакту, ніж унаслідок технологічних прийомів. А це надзвичайно важливо для сучасного суспільства, яке поволі втрачає важливі елементи спілкування між людиною й митцем.

Висновки. Таким чином, розгляд обставин специфічної подієвої артикуляції релаксаційних практик дає змогу зрозуміти, що вони виступають не лише найбільш значущими технологічними способами соціального розслаблення, а й спеціалізованими способами самовираження людей у стані розслаблення, що дає їм змогу долати рутинний натиск різноманітних суперечностей повсякденного життя. Саме ця обставина створює потребу у театральному враженні, і її можна розглядати як об'єкт докладання зусиль у сфері організації дозвілля, що виконує важливі соціальні й економічні функції, будучи специфічним різновидом сучасного бізнесу. Сучасний івент-менеджмент став галуззю економіки, у якій відбувається обмін матеріальних засобів на враження, свято, розслаблення, завдяки яким досягають колективного або індивідуального релаксаційного ефекту.

Список використаної літератури

1. Золотухина-Аболина Е. В. Повседневность: философские загадки / Е. В. Золотухина-Аболина. – Киев : Ника-Центр, 2006. – 256 с.
2. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / П. Коннертон. – Київ : Ніка-центр, 1984. – 184 с.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2016.

Орлова О. И., Орлов В. В., Сурмина А. Ю. Использование релаксационного потенциала театра в современной индустрии досуга

В статье представлен теоретико-социологический анализ релаксационного потенциала современного театра как объекта управленческого воздействия в сфере индустрии досуга. Подчеркнута социальная функциональная направленность управления досугом, связанным с организацией посещения театральных событий, которые рассматриваются как разновидность индивидуальных и коллективных форм релаксации. Раскрыты возможности использования релаксационного потенциала театра в сфере предпринимательства, связанного с организацией досуга.

Ключевые слова: театр, релаксация, релаксационная практика, релаксационный потенциал, коллективный тип релаксации, индустрия досуга, управление досугом.

Orlova O., Orlov V., Surmina G. Using the Relaxation Building of the Theater in the Modern Leisure Industry

The article presents theoretical and sociological analysis of the potential relaxation of contemporary theater as an object of administrative influence in the leisure industry. Emphasized the social orientation of functional management pastime associated with the organization of visits to theatrical events, considered as a form of individual and collective forms of relaxation. The article is to outline the possibilities of using relaxation capacity of the theater in business associated with the entertainment.

At the present time in the scientific literature no work, which would be specifically investigated the potential relaxation of the theater as a cultural process deterministic method for generating a relaxation effect.

The theater is a specific symbolic system of emotional experience that allows him to be a factor as the preservation of everyday social experience, and overcoming it routine reproduction: The clarification we consider very important, because on the one hand, the social mission of the theater is to unify the diversity of representation of people in one a holistic experience, on the other – not less important social task of the theater is the formation of specific channels to overcome the routine of everyday practices.

As a social phenomenon, the theater has a significant potential for liberalization, especially in the aspect of critical and creative selection of the various components of social experience. Liberalized potential theater can virtually be updated in many different ways, including in certain practices of relaxation.

Modern entertainment industry has become a branch of the economy in which there is an exchange of material means to impress, holiday, relaxation, which is achieved thanks to the collective or individual relaxation effect.

Using demand theatrical experience in the community is seen as an application object of efforts in the field of recreation, has an important social and economic functions, being a particular kind of modern business.

Key words: theater, relaxation, relaxation practice, relaxation potential, collective type of relaxation, leisure industry, management pastime.